

บทที่ 6 พระอัยการลักษณะมรดก

กฎหมายลักษณะมรดก บัญญัติขึ้น โดยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ในปีพุทธศักราช 2155⁽¹⁾ แต่ในคัมภีร์กฎหมายระบุพระนามสมเด็จพระเอกาทศรถเป็นผู้ทรงตรากฎหมายลักษณะมรดกขึ้น ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เวลาที่ทรงตรากฎหมายมักจะใช้พระนามของ สมเด็จพระเอกาทศรถเสมอเพื่อเป็นการพระราชทานพระเกียรติแก่สมเด็จพระอนุชา จึงถือเป็น ประเพณีสืบต่อมาในภายหลังที่พระมหากษัตริย์บางพระองค์ทรงบัญญัติกฎหมายมักจะใช้พระนาม สมเด็จพระเอกาทศรถแทน⁽²⁾

ตามพระอัยการลักษณะมรดก มรดกย่อมได้แก่บรรดาทรัพย์สินของผู้ตายรวมตลอดทั้ง หนี้สินของผู้ตาย

การแบ่งมรดกชาย

พระอัยการลักษณะมรดกถือหลักเรื่องการมีศักดินาหรือไม่มีศักดินาเป็นเกณฑ์สำคัญใน การแบ่งมรดก คือถ้าผู้ตายมีศักดินา 400 ไร่ หรือนั้นขึ้นไป ให้แบ่งมรดกออกเป็น 4 ภาค คือ ภาคหลวง ภาคบิดามารดา ภาคภรรยา และภาคญาติ ทั้งนี้มีข้อยกเว้นสำหรับพวกที่มีศักดินา 400 ไร่ หรือนั้นขึ้นไปไม่ต้องแบ่งภาคหลวง ถ้าหาก

1. ผู้ตายมีบำเหน็จ หรือบำนาญอย่างใดอย่างหนึ่งในราชการ
2. ผู้ตายเป็นพราหมณ์ แม้จะมีศักดินากว่า 400 ไร่ก็ตาม

ผู้ตายที่มีศักดินาต่ำกว่า 400 ไร่ ให้แบ่งมรดกออกเป็น 3 ภาค คือ ภาคบิดามารดา ภาคภรรยา และภาคญาติ

⁽¹⁾ กฎหมายตราสามดวง. เล่ม 3, (พระนคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์, 2515), หน้า 21

⁽²⁾ พระวรภักดีพินทุย, เรื่องเดิม, หน้า 45.

การแบ่งมรดกภาคหลวง

ผู้ที่ต้องแบ่งมรดกให้แก่ภาคหลวงได้แก่ผู้มีศักดินา 400 ไร่ หรือกว่านั้นขึ้นไป โดยมีข้อยกเว้นว่า ถ้าผู้ตายมีบำเหน็จ หรือบำนาญอย่างหนึ่งอย่างใดในราชการก็ไม่ต้องแบ่งภาคหลวง บำเหน็จ คือ คุณความดีความชอบที่กระทำเป็นพิเศษเป็นครั้งคราว เป็นประโยชน์อย่างมากแก่บ้านเมือง บำเหน็จ มี 5 ประการ ดังนี้

1. อาสางานพระราชสงครามชนช้างกับข้าศึก
2. เอาสมักรพรรคพวกมาอาสาเมื่อการศึกผู้เสียชีวิต เอาชนะแก่ศัตรู
3. เมื่อมีข้าศึกมาปล้นบ้านเมือง อาสารักษาพระนครไว้ไม่ให้เสียให้แก่ข้าศึก
4. เป็นเจ้าพนักงาน บำรุงพระราชทรัพย์ในท้องพระคลังให้มั่งคั่งบริบูรณ์ โดยพระราชประเพณีมิให้ราษฎรเดือดร้อน

5. พิพากษาว่าคดีโดยสังฆกรรมตามพระราชประเพณีมิให้ราษฎรได้รับความเดือดร้อน (ลักษณะอาญาหลวง บทที่ 144)

สำหรับบำนาญ คือรางวัลในการปฏิบัติราชการด้วยดีเสมอมาในการรับราชการ

ในส่วนภาคหลวงนี้ยังมีเครื่องพัทยาที่ผู้ตายจะต้องคืนหลวงด้วย เว้นแต่ผู้ตายจะมีทั้งบำเหน็จและบำนาญ จึงไม่ต้องแบ่งมรดกภาคหลวงและไม่ต้องคืนเครื่องพัทยา (ลักษณะมรดก บทที่ 2)

เครื่องพัทยา คือสิ่งซึ่งพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานสำหรับความชอบในตำแหน่ง หรือเกียรติยศหรือสิ่งซึ่งพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการประดับยศแห่งตน เช่น เครื่องยศ เสดียง เรือกันยา หีบหมาก พานทอง นอกจากนี้ยังมีสิ่งของที่ได้มาจากการสงครามที่พระเจ้าอยู่หัวพระราชทานให้เป็นเครื่องประกอบเกียรติยศ เช่น ช้าง ม้า อาวุธ ข้าทาสชายหญิง เป็นต้น

การจัดการมรดกภาคหลวง ถ้าผู้มีบรรดาศักดิ์ถึงแก่ความตาย ให้สมุหมรดกจัดทำบัญชีมรดกพัทยา เพื่อทราบจำนวนทรัพย์สินมรดกและป้องกันมิให้ทายาทชักยอกเบียดบังทรัพย์สินมรดก (ลักษณะมรดก บทที่ 41 ก.) และจัดเก็บมรดกภาคหลวงเข้าพระคลังหลวง (ลักษณะมรดกบทที่ 3) เว้นแต่ผู้ตายที่มีบำเหน็จหรือบำนาญตามที่ได้กล่าวมาแล้ว สำหรับตำแหน่งสมุหมรดกได้ยกเลิกไปนานแล้ว

การแบ่งมรดกภาคบิดามารดา มรดกภาคบิดามารดาข้อมรดกให้แก่บิดามารดาของผู้ตาย ถ้าบิดาได้ตายไปก่อนเข้ามรดก ทรัพย์มรดกทั้งหมดตกให้แก่มารดา ในทำนองเดียวกันถ้ามารดาตายเสียก่อน บิดาก็ได้มรดกไปทั้งภาค ถ้าบิดามารดาหย่าร้างกัน ให้ได้ทรัพย์คนละกึ่งส่วน (ลักษณะมรดก บทที่ 3) ถ้าบิดามารดาไม่มีชีวิตอยู่ทั้งสองคน ไม่ต้องแบ่งภาคบิดามารดา

การแบ่งมรดกภาคภรรยา

ถ้าผู้ตายมีภรรยาหลายคนและมีภูษานานรูปต่างกัน ถ้าภรรยาเหล่านั้นอยู่ด้วยกันเกินกว่า 3 ปี และได้รักษาใช้ปลงศพ ให้ภรรยาทั้งหลายได้รับส่วนแบ่งมรดกในภาคของตนดังนี้

1. ภริยานันทรพระกรุณาพระราชทานให้ ให้ได้ทรัพย์ 3 ส่วนกึ่ง
2. ภริยานันทรขอมมีชันหมาก บิดามารดาขกให้ ให้ได้ทรัพย์ 3 ส่วน
3. ภริยานันทรขอมพระราชนานให้ ให้ได้ทรัพย์ 2 ส่วนกึ่ง
4. อนุภริยา ให้ได้ทรัพย์ 2 ส่วนกึ่ง

ถ้าภริยาทั้ง 4 จำพวกนี้อยู่ด้วยกันตั้งแต่ 3 ปีลงมา และได้รักษาใช้ปลงศพ ให้ได้รับคนละกึ่งส่วนซึ่งแบ่งไว้เดิมนั้น และทรัพย์ซึ่งแบ่งกึ่งหนึ่งนั้นให้เอาไปเพิ่มเข้าในทรัพย์ 3 ภาค ถ้าภริยาทั้ง 4 จำพวกนั้นมีได้รักษาใช้ปลงศพ ไม่ให้ได้รับส่วนแบ่งปันเลย (ลักษณะมรดก บทที่ 5) ถ้าภริยาทั้งหลายนี้ผู้ใดได้รับราชการ ให้ได้รับทรัพย์เพิ่มอีก 1 ส่วน

ให้สังเกตว่าทายภริยานั้นไม่ได้รับส่วนแบ่งทรัพย์มรดก ให้แต่ตัวหลุดเป็นไท หากบุตรของทายภริยาได้รับทรัพย์จากผู้ตายเท่าใด ทายภริยาอาจได้รับทรัพย์มรดกของบุตร หากบุตรตายก่อนตน (ลักษณะมรดก บทที่ 7)

ถ้าหากผู้ตายไม่มีภรรยาหรือแม่เจ้าเรือนให้ยกไว้เป็นของหลวง (ลักษณะมรดก บทที่ 3, 4)

การแบ่งมรดกภาคญาติ

ผู้รับมรดกในภาคญาตินั้นนับว่ามีจำนวนมากทีเดียว นับตั้งแต่บุตร หลาน หลาน หลาน หลาน บิดา มารดา พี่น้องร่วมบิดามารดา พี่น้องต่างบิดาหรือต่างมารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา (ลักษณะมรดก บทที่ 10, 11, 12, 16, 17) การที่กฎหมายกำหนดภาคญาติให้มีผู้รับมรดกไว้เป็นจำนวนมากเช่นนี้ย่อมเป็นผลเสียต่อเศรษฐกิจ เพราะว่าหากจำเป็นต้องมีการรวมทุนเพื่อทำการกิจการใด ก็ย่อมเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงตราพระราชบัญญัติเพิ่มเติมลักษณะมรดก ศก 121 กำหนดไว้ในข้อ 1 และข้อ 2 ว่า ถ้าผู้มรดกภาพมีบุตรภาคญาติให้ได้แก่บุตรเท่านั้น ถ้าบุตรคนใดตายก่อนเข้ามรดก แต่มีบุตรสืบสายโลหิตอยู่ คือ

หลานผู้ตาย หลานผู้ตายนั้นรับมรดกแทนบิดามารดาซึ่งตายไปแล้วได้

ถ้าผู้ตายมีบุตรหลานสืบสายโลหิตแล้ว ญาติอื่นที่ไม่ได้สืบสายโลหิตจะรับมรดกภาคญาติไม่ได้ ในบรรดาบุตรด้วยกันให้บุตรทั้งหลายได้รับมรดกดังนี้

1. บุตรชายหญิงอันเกิดด้วยภริยาผู้ขอและภริยาพระราชทาน ถ้าได้รักษาไว้ และปลงศพให้ได้ทรัพย์ 3 ส่วน

2. บุตรชายหญิงอันเกิดด้วยอนุภริยา และภริยาอันทูลขอพระราชทานให้ ถ้าได้รักษาไว้และปลงศพให้ได้ทรัพย์ 2 ส่วน

3. บุตรอันเกิดด้วยทาสภริยา ถ้าได้รักษาไว้และปลงศพ ให้ได้ทรัพย์ 2 ส่วน

สำหรับบุตรบุญธรรมจะได้รับทรัพย์มรดกหรือไม่ขึ้นอยู่กับว่าบิดามารดาบุญธรรมนำมาเลี้ยงดูเป็นบุตรบุญธรรมตั้งแต่เมื่อใด กฎหมายกำหนดว่า ถ้าบุตรบุญธรรมได้นำมาเลี้ยงตั้งแต่เดือนหนึ่งถึงหนึ่งขวบ ให้ได้ทรัพย์ส่วนกึ่ง ถ้าได้รับราชการให้ได้ทรัพย์ 2 ส่วน ถ้านำมาเลี้ยงตั้งแต่ 2 ขวบถึง 4 ขวบ ให้ได้ทรัพย์ 1 ส่วน ถ้าได้รับราชการได้ให้ได้ทรัพย์ส่วนกึ่ง ถ้านำมาเลี้ยงตั้งแต่ 5 ขวบถึง 7 ขวบ ให้ได้ทรัพย์กึ่งส่วน ถ้าได้รับราชการให้ได้ทรัพย์ 1 ส่วน กฎหมายให้เหตุผลไว้ด้วยว่า การที่นำบุตรบุญธรรมมาเลี้ยงตั้งแต่ยังอายุน้อย ให้ได้รับส่วนแบ่งมรดกมาก เพราะจะแก้คดีต่างพ่อแม่ เลี้ยงก็ได้เหมือนกันกับลูกหลงไปเกิดที่อื่น ถ้าฟัน 7 ขวบ กฎหมายไม่ให้แบ่งปันทรัพย์มรดกให้เลย "เพราะว่าใหญ่รู้ความแล้ว ท่านเอามาเลี้ยง ท่านไม่มีอาลัยจะว่าคดีแก้ต่างมิได้เลย"

การแบ่งมรดกหญิง

มรดกหญิงโสด

สำหรับหญิงโสด เมื่อถึงแก่กรรม การแบ่งมรดกคงต้องแบ่งตามลักษณะการแบ่งมรดกชาย กล่าวคือ เมื่อหญิงถึงแก่กรรมให้ดูว่าหญิงมีศักดิ์มากกว่า 400 หรือ ไม่ หากหญิงมีศักดิ์มากกว่า 400 ไร่ ให้แบ่งมรดกออกเป็น 3 ภาค คือ ภาคหลวง, ภาคบิดามารดา และภาคญาติ หากหญิงมีศักดิ์น้อยกว่า 400 ไร่ ให้แบ่งมรดกออกเป็น 2 ภาค คือ ภาคบิดามารดา และภาคญาติ เท่านั้น

มรดกหญิงมีสามี

มรดกของหญิงมีสามี กฎหมายบัญญัติไว้เป็นพิเศษไม่เหมือนกับภริยาหรือหญิงโสด ที่ถึงแก่กรรม เช่น

1. หญิงแต่งงานกับชาย และหญิงถึงแก่กรรม ให้ยกสินเดิมให้แก่ญาติพี่น้องหญิง สินสมรส ให้แบ่งปันกันโดยพระราชกฤษฎีกา (ลักษณะมรดก บทที่ 2)

2. หญิงผู้ตายมีสามี แต่จะมีบุตรหรือไม่ก็ตาม ถ้ายังอยู่กินกับเรือนบิดามารดา มรดกให้แก่บิดามารดาหญิง (ลักษณะมรดก บทที่ 20)

3. หญิงเป็นภริยาชายโดยที่บิดามารดาหญิงไม่ได้ประกอบการแต่งงานให้ หญิงสมัครใจไปอยู่กับชายเองก็ดี หรือหญิงถูกข่มเหงเอาไปก็ดี และหญิงนั้นเกิดบุตร ต่อมาหญิงนั้นถึงแก่กรรม ทรัพย์นั้นได้แก่บิดามารดาของหญิง (ลักษณะมรดก บทที่ 22)

4. ภรรยาหลวง และอนุภริยาตาย หากญาติมาฟ้องเอาทรัพย์มรดก ให้แบ่งปันสินเดิม และทุนหญิงให้แก่ญาติพี่น้องหญิง สินสมรสคงไว้แก่ชาย ถ้าภรรยาทั้งหลายไม่มีสินเดิมหรือทุน ไม่ต้องแบ่งปันทรัพย์มรดกให้แก่ญาติพี่น้องหญิง (ลักษณะมรดก บทที่ 35)

มรดกพระภิกษุ พระภิกษุมรณภาพลงให้ทรัพย์ตกได้แก่วัดที่พระภิกษุนั้นมรณภาพ เว้นแต่พระภิกษุจะยกให้แก่ผู้หนึ่งผู้ใด ทั้งนี้เฉพาะทรัพย์ที่พระภิกษุได้มาในระหว่างที่อยู่ในสมณเพศ ในทำนองเดียวพระภิกษุจะรับทรัพย์มรดกของญาติพี่น้องไม่ได้ เว้นแต่เขาจะอุทิศให้

การที่กฎหมายไม่ให้คฤหัสถ์ได้มรดกของพระภิกษุ เพราะเห็นว่าทรัพย์สินที่เป็นของพระภิกษุนั้น ผู้ถวายสิ่งของแก่พระภิกษุมิเจตนาทำบุญให้แก่พระภิกษุและเป็นของอยู่ในอารามอยู่แล้ว

ส่วนการที่พระภิกษุไม่อาจรับมรดกของคฤหัสถ์นั้นกฎหมายให้เหตุผลว่า “เหตุว่าเป็นบุตรพระเจ้าแล้ว”

สำหรับสามเณรนั้นมีสิทธิรับมรดกเหมือนคฤหัสถ์และให้ได้รับส่วนแบ่งทรัพย์มรดกของบิดามารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ตามกฎหมาย (ลักษณะมรดก บทที่ 37)

พินัยกรรม

พินัยกรรมคือคำสั่งของผู้ตายที่จะแจกทรัพย์มรดกให้ผู้หนึ่งผู้ใดตามความพอใจเมื่อผู้ทำพินัยกรรมได้ตายไปแล้ว พินัยกรรมนั้นจะต้องทำเป็นลายลักษณ์อักษร มีข้อความไม่เลื่อนลอย และต้องมีพยานลูกนั่งครบตามฐานานุกรมของผู้ทำพินัยกรรม ดังนี้คือ

พระสงฆ์ให้มีผู้เฒ่าผู้แก่นั่ง 3-4 คน

พราหมณ์ให้มีพระสงฆ์และพราหมณ์นั่ง 4-5 คน

ผู้มีบรรดาศักดินา 10,000 ให้มีผู้นั่ง 9-10 คน

ผู้มีนา 1,000 ถึงนา 800 ให้มีผู้นั่ง 7-8 คน

ผู้มีนา 600 ถึงนา 400 ให้มีผู้นั่ง 5-6 คน

ขุนหมื่นพันทนาย ให้มีผู้นั่ง 4-5 คน

ไพร่เป็นดี ให้มีผู้นั่ง 3-4 คน

พยานทั้งหลายจะต้องถามผู้ทำพินัยกรรมเพื่อให้รู้ว่าผู้ทำพินัยกรรมนั้นมีสติมั่นคง เป็นปกติหรือมีสติฟั่นเฟือน การถามผู้ทำพินัยกรรม กฎหมายกำหนดให้พยานถามผู้ทำพินัยกรรมถึง 3 มื้อ 3 หน ถ้าผู้ทำพินัยกรรมด้อยคำไม่เป็นปกติ พินัยกรรมนั้นฟังไม่ได้ ถ้าด้อยคำผู้ทำพินัยกรรมมั่นคง เป็นปกติในเวลาทำพินัยกรรม ถึงผู้ทำพินัยกรรมตายในเวลาหนึ่งวันหรือสองวันก็ตาม พินัยกรรมนั้นใช้ได้ตามกฎหมาย

ถ้าพยานไม่ได้สอบถาม 3 มื้อ 3 หน กฎหมายถือว่าพินัยกรรมนั้นเสียไป เว้นแต่ผู้ทำพินัยกรรมจะถึงแก่ความตายเมื่อพ้นระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดไว้ พินัยกรรมนั้นจึงจะถือว่ามิผลใช้ได้

กำหนดระยะเวลามีดังนี้

ผู้มีบรรดาศักดีนา 10,000 ทำพินัยกรรมพื้นเดือนหนึ่งกับ 15 วัน จึงถึงแก่อนิจกรรม

พราหมณ์ทำพินัยกรรมไว้พื้นเดือนหนึ่งกับ 10 วัน จึงมีมรณภาพ

ถ้านา 1,000 มาถึงนา 800 ทำพินัยกรรมไว้พื้นเดือนหนึ่งกับ 5 วัน จึงถึงมรณภาพ

ถ้านา 600 ถึงนา 400 ทำพินัยกรรมไว้พื้นเดือนหนึ่งกับ 3 วัน จึงมรณภาพ

กำหนดระยะเวลาดังกล่าวมีข้อยกเว้นสำหรับการทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินให้แก่พระสงฆ์ แม้ผู้ทำพินัยกรรมจะตายก่อนพ้นระยะเวลาดังกล่าวมาข้างต้นก็ตาม ก็ไม่ให้เรียกทรัพย์สินนั้นคืน ทรัพย์สินนั้นให้เป็นสิทธิแก่พระสงฆ์

การยกทรัพย์สินให้ผู้อื่นในขณะที่เจ้าของทรัพย์สินกำลังใกล้ตาย

ความจริงกฎหมายไทยที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวงมีข้ออยู่หลายประการ เช่น

1. กฎหมายมักจะให้เหตุผลของการมีบทบัญญัติกฎหมายนั้น ๆ เสมอ

2. กฎหมายมักจะมิบทบัญญัติที่แน่นอน ชัดเจนเพื่อป้องกันมิให้มีข้อโต้แย้งเมื่อ

เกิดข้อสงสัย เนื่องด้วยบทกฎหมายมักจะเขียนในลักษณะที่สามารถชี้ขาดได้แน่นอนไว้ และด้วยบทกฎหมายไม่เกิดช่องให้ตีความเป็นประการอื่นได้ ทั้งนี้เห็นได้จากบทกฎหมายที่ผู้เจ็บป่วยใกล้ตาย ยกทรัพย์สินให้แก่ญาติพี่น้อง ข้าทาสบริวารซึ่งมีความว่า

“ผู้อาพารณ์มีทรัพย์สินถึงของ แก้วแหวนเงินทอง ทรัพย์สินสิ่งใด ๆ และเรียกเอาทรัพย์สินนั้นออกมายื่นให้ถึงมือบุตรภรรยาญาติพี่น้องห้องพันธุมิตรสหายทาสกรรมกรชายหญิง และให้ทานทรัพย์สินกับมือผู้อาพาเองไซ้ และบุตรที่น้องห้องพันธุมิตรสหายได้รับทรัพย์สินนั้นไปจากมือผู้อาพารณ์ และมีเจ้าไทยพระสงฆ์ผู้เฒ่าผู้แก่ทุกนั้ง รู้เห็นด้วยเป็นค่านับ ท่านว่าเป็นสิทธิแก่ผู้ได้ทรัพย์สินนั้น ถ้าผู้อาพาถึงแก่ภรรษาไซ้ ท่านมิให้เรียกเอาทรัพย์สินนั้นมาแบ่งปันเลย” (ลักษณะมรดก บทที่ 50)

จะเห็นได้ว่ากฎหมายบัญญัติไว้ชัดเจนว่า ผู้จะได้สิทธิในทรัพย์สินจากผู้ใกล้ตายนั้น ผู้ใกล้ตายจะต้องยื่นทรัพย์สินให้กับมือ และผู้รับทรัพย์สินจะต้องรับจากมือผู้ให้ ทรัพย์สินนั้นจึงตกเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้รับ มิฉะนั้นให้นำทรัพย์สินเข้าในกองมรดกแบ่งกันต่อไป